

УДК 712.2(477-25)

А. І. Звіряка,
мистецтвознавець

ІСТОРИКО-МІСТОБУДІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ОХОРОНИ ЛАНДШАФТНИХ ПАМ'ЯТОК

Анотація: стаття присвячена історико-містобудівним дослідженням виявлення та охорони ландшафтних пам'яток.

Ключові слова: історико-містобудівні дослідження, ландшафтні пам'ятки, культурний ландшафт, виявлення, охорона.

Увага до ландшафтних об'єктів культурної спадщини – це вияв сучасного комплексного підходу до територіального збереження історичного середовища. Ландшафт як першооснова розвитку історичних територій має не тільки історичну, культурну та естетичну цінність, але й уособлює історичну пам'ять через численні асоціативні аспекти.

На даний час в українській пам'яткоохоронній практиці існує два методи збереження історичних ландшафтів:

I. Визначення зони або зон охоронюваного ландшафту історичного населеного місця (історичне населене місце – населене місце, яке зберегло повністю або частково історичний ареал і занесене до Списку історичних населених місць України [1]);

II. Взяття на державний облік конкретного ландшафту як ландшафтного об'єкта культурної спадщини.

Перший метод досить непогано розроблений на нормативному й методичному рівні. З метою захисту традиційного характеру середовища населених місць вони заносяться до Списку історичних населених місць України. На цей час до Списку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 №878, занесено 401 місто та селище міського типу [2].

Для населених пунктів, занесених до Списку історичних населених місць України, в межах визначених історичних ареалів у складі генерального плану населеного пункту визначаються режими регулювання забудови та розробляється історико-архітектурний опорний план, в якому зазначається інформація про об'єкти культурної спадщини.

З метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, їх комплексів (ансамблів), історико-культурних заповідників, історико-культурних заповідних територій навколо них мають встановлюватися зони охорони пам'яток: охоронні зони, зони регулювання забудови, **зони**

охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару [3].

Слід зауважити, що не кожна з територій може претендувати на статус ландшафтного об'єкта культурної спадщини. При розробці будь-якого історико-архітектурного опорного плану завжди досліджуються ландшафтні особливості території міста. В ході досліджень часто робляться висновки, що для збереження характерних властивостей міського ландшафту, композиційно-видових особливостей і панорамних характеристик історичної частини міста доцільно і достатньо встановити зону охоронюваного ландшафту. [4]

Зона охоронюваного ландшафту – природна чи переважно природна з розосередженою іншою традиційною забудовою територія за межами охоронної зони, з якою пам'ятка має активний візуальний зв'язок. Вона визначається для збереження і реабілітації природних територій та утворень, які є характерним історичним середовищем пам'ятки і відіграють важливу роль в образі населеного місця або окремому пейзажі, що містить пам'ятку. [5]

Другий метод є новітнім і пов'язаний з тим, що термін «ландшафтні об'єкти культурної спадщини» з'явився в законодавстві України тільки наприкінці 2004 р. з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 16.12.2004 р. № 2245-IV та був визначений як природні території, які мають історичну цінність (п. 2, ст. 2). Відтоді термін «ландшафтні об'єкти культурної спадщини» увійшов у термінологічну базу вітчизняного пам'яткознавства. Ландшафтні об'єкти культурної спадщини (далі - культурні ландшафти) кваліфікуються як специфічний вид нерухомих пам'яток типу „місця” або, згідно з вітчизняною термінологією, „визначні місця”.

Враховуючи взяті Україною міжнародні зобов'язання, відповідно до ратифікованої Конвенції про захист всесвітньої культурної та природної спадщини, ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 26.06.04 № 1906-IV та ч. 1 ст. 9 Конституції України, в якій зазначено, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України», термінологічні визначення «ландшафтний об'єкт культурної спадщини» та «культурний ландшафт» вживаються як тотожні. [5]

Занесення об'єктів культурної спадщини (у т. ч. й ландшафтних) до Державного реєстру нерухомих пам'яток України провадиться відповідно до категорії пам'ятки: пам'ятки національного значення – постановою Кабінету Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини; пам'ятки місцевого значення – рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини

за поданням відповідних місцевих органів охорони культурної спадщини або за поданням Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських організацій, до статутних завдань яких належить питання охорони культурної спадщини. [6]

Ландшафтні об'єкти культурної спадщини є територіальними об'єктами, які відносяться до типу визначних місць.

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» визначні місця - зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

Ландшафтні об'єкти культурної спадщини зазвичай мають декілька видових приналежностей. За своїм змістом вони є нероздільними з видом історія, оскільки це природні території, які мають історичну цінність.

Тобто, розглядаючи територію, яка може претендувати на занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як пам'ятка ландшафту, ми розглядаємо дану територію з огляду на цінність природної підоснови, наявності виразних ландшафтних якостей, у контексті певного історичного розвитку, що залишає культурні нашарування.

Основою для визначення ландшафтного об'єкта як об'єкта культурної спадщини є виявлення його культурної цінності. Для цього на підставі аналізу віднайдених даних з різних джерел інформації, а також результатів натурних обстежень та досліджень, необхідно встановити культурні контексти, в яких оцінюється культурна складова ландшафту.

Звичайно у визначенні цінності історичного ландшафту велику роль відіграє природна підоснова, візуальне сприйняття, цінні історичні панорами. Важливим аспектом є дослідження видових характеристик ландшафту, що передбачає аналіз видового розкриття з основних видових точок з огляду на збереження цінних панорам.

Ландшафт повинен бути пов'язаний з традиціями, мати характерні ознаки. Важливим чинником є автентичність та цілісність.

Ландшафтний об'єкт культурної спадщини, щоб його можна було розглядати як пам'ятку, має відповідати хоча б одному з таких критеріїв:

- володіти особливою історичною та культурною цінністю;
- відповідати критерію автентичності, тобто зберегти свої природні складові, просторовий устрій, форму і матеріально-технічну структуру;
- вплинути на розвиток культури, архітектури, містобудування, мистецтва певного населеного пункту, регіону, країни;

бути безпосередньо пов'язаним з історичними подіями, віруваннями, життям і діяльністю видатних людей певного населеного пункту, регіону, країни;

бути зразком ландшафту, що ілюструє значні періоди історії суспільства; репрезентувати шедевр творчого генія, включати етапні твори видатних архітекторів.

Культурний ландшафт є головним елементом культурної спадщини, так як він уособлює безліч культурних та природних цінностей в їх єдності та взаємодії. З огляду на це акцентування ландшафтних об'єктів культурної спадщини – це вияв сформованого у другій пол. ХХ ст. територіального підходу до збереження культурної спадщини в її різноманітті. Ідентифікація історичних ландшафтів відкриває можливості комплексного збереження територій, цілісності середовища, архітектурно-містобудівної, природно-ландшафтної та композиційно-художньої взаємодії різних пам'яток. Вони є важливою складовою загального масиву культурної спадщини і можуть включати в себе окремі об'єкти культурної спадщини всіх видів та типів.

Територія пам'ятки ландшафту – це земельна ділянка, на якій розташована пам'ятка ландшафту з усіма складовими, і яка пов'язана з нею історично і функціонально та забезпечує збереженість і функціонування пам'ятки ландшафту як об'єкта культурної спадщини.

Предмет охорони об'єкта культурної спадщини - характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою. [7]

Предмет охорони ландшафтних об'єктів культурної спадщини визначається фахівцем під час виявлення об'єкта та підготовки облікової документації.

Занесення ландшафтних об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, тобто надання їм статусу пам'ятки, визначається на підставі критеріїв цінності, автентичності і цілісності.

Результати оцінки антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта з переліком властивих йому якостей, завдяки яким об'єкт набуває історичної та культурної цінності як пам'ятка, заносяться до тематичного поля паспорта на об'єкт культурної спадщини "Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта" (п. 14, «Якості об'єкта, завдяки яким він набуває культурної цінності як пам'ятка»).

Паспорт об'єкта культурної спадщини за видом «ландшафтний» заповнюється відповідно до форми паспорта об'єкта культурної спадщини,

затвердженої наказом Міністерства культури і мистецтв України та Державного комітету України з будівництва та архітектури від 13.05.2004 р. № 295/104, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03.06.2004 р. за № 693/9292.

Методика підготовки облікової документації на ландшафтні об'єкти культурної спадщини базується на основних положеннях Методичних рекомендацій щодо заповнення облікової картки об'єкта культурної спадщини та паспорта об'єкта культурної спадщини, схвалених наказом Державної служби охорони культурної спадщини від 03.06.2004 р. № 11, але з урахуванням специфіки даного виду об'єктів культурної спадщини, що відносяться до типу «визначні місця». З огляду на це авторкою опрацьована методика підготовки облікової документації на ландшафтні об'єкти культурної спадщини. [8]

Територія ландшафтного об'єкта культурної спадщини, який набув правового статусу пам'ятки, згідно з чинним законодавством належить до земель історико-культурного призначення, включається до державних земельних кадастрів, планів землекористування, проектів землеустрою, іншої проектно-планувальної та містобудівної документації. Відповідно до статті 150 Земельного кодексу України ці землі відносяться до особливо цінних земель. [9]

Після занесення ландшафтного об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України на нього має виготовлятися науково-проектна документація з визначення меж і режимів використання території та зон охорони пам'ятки.

З наведеного вище можемо бачити, що поняття «ландшафтні об'єкти культурної спадщини», хоча й набуло правового статусу як термін, визначений у Законі України «Про охорону культурної спадщини», але потребує подальшого методичного забезпечення.

Питання щодо комплексного збереження об'єктів культурної спадщини та історичних територій поставали у публікаціях багатьох сучасних дослідників: Вечерського В. та Звіряки А. [10], Тютюнника Ю. [11], Водзинського Є. [12], Прибеги Л. [13], Колоска Б. [14], Біленкової С. та Черновського О. [15], Ієвлевої В. [16], Томілович Л. [17], Некос А. та Мірошниченка В. [18], Веденіна Ю. та Кулешової М. [19], Мельник Н. [20], Гриценка В. та Бурової О. [21], Франческо Бандарина та Рон Ван Оерса [22] та інших.

Теоретичні аспекти щодо культурних ландшафтів розкриті у працях Тютюнника Ю., щоправда з акцентом на промислові ландшафти.

Питанням видового сприйняття пам'яток архітектури в ландшафті присвячено багато наукових публікацій науковця Водзинського Є.Є. та його

дисертаційне дослідження «Принципи та методи охорони видового розкриття пам'яток архітектури в краєвиді історичних міст (1970-і – 1990-і рр.)».

Питанням використання рельєфу в містобудуванні та композиційно-просторовим особливостям територій присвячені дослідження Колоска Б. [23], Кудрявцева М. та Кудрявцевої Т. [24], Щукіної Є. [25], Антонова В. [26], Кулешової Т. [27], Курбатова Ю. [28], Щербаня В. [29], Панченко Т. [30], Шубович С. [31].

Містобудівному розвитку та дослідженню міст присвячено роботи Антонова В. [32], Баранова Н. [33], Беляєвої Е. [34], Дьоміна М. [35], Кашкіної Л. [36], Крогіуса В. [37], Іодо І. та Потаєва Г. [38], Сосновського В. та Русакової Н. [39], Владимірова В., Микуліної Е. та Яругіної З. [40] та інші.

Наукові пошуки різних науковців дещо різняться у самих визначеннях культурних ландшафтів. У наукових публікаціях визначення культурного ландшафту має широкий спектр: «довкілля пам'ятки – культурний ландшафт, межі якого визначаються зонами охорони пам'ятки» [41; с. 589] (прим. автора – ми розглядаємо культурний ландшафт як об'єкт культурної спадщини, який в свою чергу, може мати зони охорони); «культурний ландшафт – це антропогенний ландшафт, створений спеціально або у результаті зміни цільового призначення, що служить задоволенню естетичних і культурних потреб людини» [42; с. 71]; «для потреб теорії і практики пам'яткознавства і пам'яткозбереження можемо прийняти таке трактування ландшафту: ландшафт – це територіальна цінність, що має об'єктивні границі і стійкий образ» [43; с. 44]; «культурный ландшафт – природно-культурный комплекс, сформировавшийся в результате эволюционного взаимодействия природы и человека, его социокультурной и хозяйственной деятельности и состоящий из характерных сочетаний природных и культурных компонентов, находящихся в устойчивой взаимосвязи и взаимообусловленности» [44; с. 16].

Таким чином, ми бачимо, що понятійний апарат щодо визначення культурних ландшафтів має різні підходи та широке коло застосування. На цей час існують різні підходи щодо розуміння культурних ландшафтів як явища: історичний, географічний, містобудівний та пам'яткоохоронний. Нас цікавить саме пам'яткоохоронний підхід, в якому культурний ландшафт розглядається саме як об'єкт культурної спадщини, тобто територія, яка має культурну цінність та може бути занесена до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та охороняється відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини».

Для історіографії питання про історико-містобудівні дослідження виявлення та охорони ландшафтних пам'яток важливе значення мають теоретико-методичні напрацювання українських радянських містобудівників

1960-1970-х років, які усвідомили катастрофічність радянської суворо нормованої урбаністики, що методично ігнорувала культурну спадщину взагалі й місцеві особливості зокрема. Початок формуванню в Україні методики історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць з урахуванням їхніх ландшафтних особливостей було покладено наприкінці 1960-х рр., коли київський інститут КиївНДПмістобудування за участю фахівців КиївНДПІ на прикладі Кам'янця-Подільського опрацював методику встановлення зон охорони пам'яток архітектури та історико-архітектурних комплексів, визначення умов їх огляду з різних відстаней (керівники роботи В. Орехов, А.Іванова, за участю Т.Устенко, Є.Водзинського, М.Коломійця та інших). [45; с. 166, 169] На цій основі КиївНДПмістобудування розробив і видав у 1971 р. схвалену Держбудом УРСР методичку щодо складання проектів планування міст України з історико-архітектурними заповідниками і комплексами пам'яток архітектури. [46] Тут було узагальнено досвід науково-проектних робіт по Києву, Чернігову, Ромнах, Львову, Полтаві, деяких інших містах, але головно – по Кам'янцю-Подільському. Це – один із найперших методичних документів, у якому було чітко вказано, що наявність у містах нерухомої культурної (архітектурної та містобудівної) спадщини висуває особливі вимоги до складання проектів розпланування та забудови таких міст. Було наголошено, що зберігати потрібно не тільки самі пам'ятки, їх комплекси, а й ландшафт, розпланування, забудову, силуети й панорами старовинних міст.

Було визначено вимоги до встановлення меж територій пам'яток, їх комплексів, заповідників, охоронних зон та зон регулювання забудови. Звертає на себе увагу відсутність у цьому переліку зон охоронюваного ландшафту. Але в примітці зазначено, що "територія заповідного ландшафту" може входити до складу охоронної зони (при цьому зовсім не розкрито, що розуміється під "заповідним ландшафтом"). Зафіксовано вимогу про те, щоб до складу охоронної зони пам'ятки включалася територія в межах оптимальної видимості відповідної пам'ятки. Для заповідників оптимальним віддаленням межі охоронної зони, з урахуванням ландшафту, визначено 700-750 м. [47] Окремий розділ присвячено визначенню зон видимості пам'яток архітектури та зон унікального міського ландшафту. При цьому запропоновано враховувати рельєф, гідрографію, а також особливості й пороги візуального сприйняття людиною різних об'єктів: у межах двох висот (під кутом зору 27^0); 1000-1200 м (зона оптимального візуального сприйняття комплексу); 2000-2200 м (зона граничного віддалення, на якому архітектурний комплекс може візуально сприйматися). Установлено також основні елементи візуального сприйняття пам'яток і комплексів: видові точки, вісі і фронти. Ці всі моменти згодом

виявляться надзвичайно важливими для визначення охоронного зонування і заходів щодо збереження історичних ландшафтів.

Ці напрацювання набули розвитку в наступному десятиріччі. З цього погляду особливо цінними в історико-методичному плані є «Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР» (схвалено Держбудом УРСР 19.03.1982). Тут розроблено і викладено методику проведення узагальненої оцінки історично сформованого міського та природного ландшафту, виявлення зон композиційно-видового впливу пам'яток архітектури. Застосовується термін «архітектурний ландшафт», який визначається як «эстетически взаимосвязанные системы естественных ландшафтов и их антропогенных модификаций». Термін «архітектурний ландшафт» застосовується як тотожний «міському ландшафту». В цих Методичних рекомендаціях зазначається: «Современный градостроительный подход к сохранению ценного исторического наследия предполагает охрану не только отдельных выдавшихся объектов, но и окружающей их естественно-природной или городской среды, в условиях которой возникли и существуют памятники градостроительства и архитектуры. Решающее значение в данном случае приобретает оценка природного ландшафта» (п. 4.4.4). [48]

Цей документ мав важливе методичне значення для формування сучасного розуміння урбаністичного ландшафту – його специфічної цінності (яка не є простою арифметичною сумою його окремих складових), методів його аналізу, фіксації та охорони.

Методологія історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень висвітлена в науковій монографії В. Вечерського [49], у якій важливого значення надається аналізу ландшафту як структуро- і формоутворюючого чинника в історичному розвитку містобудівного утворення.

Останнім часом питанням культурного ландшафту частіше займаються географи, розуміючи під ним саме природні особливості території. В пам'яткоохоронній практиці дещо інший підхід до культурного ландшафту: він розглядається саме як об'єкт культурної спадщини, тобто території, які мають культурну цінність та можуть бути занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та охоронятись відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини».

На сьогодні в пам'яткоохоронній практиці не існує єдиного методичного підходу щодо виявлення ландшафтних об'єктів культурної спадщини. Тому автором було розроблено низку Методичних рекомендацій з цих питань.

На основі аналізу міжнародного законодавства щодо культурних ландшафтів та практичного досвіду, а саме – розроблення облікової

документації на ландшафтні об'єкти культурної спадщини «Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра» [50], «Історичний ландшафт давньоруського м. Вишгород» [51] авторкою розроблено такі Методичні рекомендації щодо ландшафтних об'єктів культурної спадщини: Методичні рекомендації щодо заповнення облікової картки об'єкта культурної спадщини за видом «ландшафтний» та паспорта об'єкта культурної спадщини за видом «ландшафтний» [52], Методичні рекомендації щодо визначення предмета охорони ландшафтних об'єктів культурної спадщини [53].

Проте на сьогодні вони ще не затверджені й тому в методичному плані дане питання залишається відкритим.

Авторкою було досліджено ландшафт Києва та типологічно схожих ландшафтів таких визначних історичних міст, як Канів [54], Вишгород [55], а також відмінних за своїми візуально-просторовими характеристиками рівнинних ландшафтів історичних міст Переяслава-Хмельницького [56], Миргорода [57], історичного регіону Посулля (Сумська область) [58] та степового ландшафту Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила» (Запорізька область) [59]. На відміну від Києва, Канева і Вишгорода, де просторова виразність, цінність і збереженість культурного ландшафту виявилися настільки високими, що з метою збереження стало необхідним визначити відповідні ландшафтні пам'ятки культурної спадщини, усі інші досліджені історичні ландшафти виявилися не настільки цінними, тому для збереження їх визнано достатнім визначення і затвердження зон охоронюваного ландшафту.

Методика історико-містобудівного дослідження історичного ландшафту базується на тому, що основою для визначення ландшафтного об'єкта як об'єкта культурної спадщини є виявлення його культурної цінності. Для цього на підставі аналізу віднайдених даних з різних джерел інформації, а також результатів натурних обстежень та досліджень, необхідно встановити культурні контексти, в яких оцінюється культурна складова ландшафту.

Джерелами інформації про ландшафтні об'єкти культурної спадщини можуть бути будь-які письмові, іконографічні та інші документальні свідчення, а також дані, отримані в результаті безпосередніх натурних обстежень та досліджень ландшафтних об'єктів культурної спадщини в цілому та їх складових елементів.

Для вивчення хронологічно віддалених від нас етапів містобудівного розвитку і змін ландшафтів населених місць України, важливим а нерідко – незамінним джерелом є старі картографічні матеріали, які часто фіксують не тільки планіметричні особливості (структура, розпланування) а й ландшафт самого поселення, його природне довкілля, об'ємно-просторову композицію і

навіть архітектурні характеристики визначних будівель. Особливо це стосується періоду XVII-XVIII ст.

Міжнародні правові акти дають досить повне і багатогранне визначення культурних ландшафтів. З огляду на це актуальним завданням є імплементація цього міжнародного досвіду в українське пам'яткоохоронне законодавство і створення відповідної методичної бази для коректної пам'яткоохоронної роботи з таким, відносно новим для вітчизняної практики, видом об'єктів культурної спадщини.

Робота з культурними ландшафтами потребує методичного забезпечення, яке ще треба створити. Найважливішими методичними проблемами, невирішеними дотепер, є:

- диференціація територій великих за площею і неоднорідних за характером середовища ландшафтних об'єктів культурної спадщини;
- точне й вичерпне визначення предмета охорони об'єкта в цілому та з диференціацією на окремих неоднорідних ділянках середовища;
- зонування територій великих за площею і неоднорідних за характером середовища ландшафтних об'єктів культурної спадщини з визначенням режимів використання територій, які б забезпечували надійне збереження предмета охорони цього виду пам'яток.

З 2004 р. на території України виявлено, досліджено, обліковано і взято на державний облік три ландшафтні пам'ятки: «Історичний ландшафт центру «Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького», «Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра», «Історичний ландшафт давньоруського м. Вишгород».

Як видно з цього досить короткого переліку, вітчизняний досвід дослідження, охорони та використання ландшафтних пам'яток є досить обмеженим, але саме тому він потребує ретельного аналізу для опрацювання чи уточнення наукових підходів, які будуть використовуватися в майбутньому.

Зарубіжний досвід, що стосується ландшафтних пам'яток, більш різноманітний і обширний. Залучення зарубіжного досвіду є корисним для удосконалення принципів охорони та використання вітчизняної культурної спадщини за видом «ландшафтна», оскільки за кордоном застосовується різний правовий та методичний інструментарій. З цієї точки зору для України найперспективнішим є вивчення і використання досвіду Італії та Польщі. Цей досвід може бути актуальним і корисним для України в таких аспектах:

- модернізація правових норм охорони культурних ландшафтів;
- створення вітчизняних методик ідентифікації, фіксації, презентації, збереження та використання культурних ландшафтів.

Основні засади історико-містобудівних досліджень виявлення та охорони ландшафтних пам'яток полягають в наступному:

- чітка ідентифікація ландшафтно-ї пам'ятки з визначенням критеріїв цінності, предмета охорони пам'ятки, меж як самої території пам'ятки в цілому, так і в її межах – окремих ділянок з відмінним за своїм характером середовищем;

- дослідження об'ємно-просторової структури даного ландшафту, видового розкриття і характеру композиційно-видового впливу домінуючих ансамблів і комплексів пам'яток, які визначають історико-культурну цінність історичного ландшафту;

- вивчення характеру середовища, яке оточує територію пам'ятки ландшафту, впливу середовища на візуальне сприйняття зазначеної пам'ятки;

- запровадження диференційованого режиму використання територій на різних ділянках у межах даної ландшафтно-ї пам'ятки, залежно від особливостей історико-культурної цінності кожної ділянки.

Основні напрямки подальших досліджень щодо охорони ландшафтних пам'яток України вбачаються такими:

- ідентифікація, паспортизація та державна реєстрація ще понад 15-ти відомих ландшафтних об'єктів культурної спадщини на території всієї країни;

- номінування найвизначніших серед них до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

- завершення кодифікації понятійного апарату для ландшафтних об'єктів культурної спадщини;

- удосконалення методів визначення цінних історичних ландшафтних територій;

- розвиток комплексних історико-містобудівних досліджень та композиційно-видового аналізу для визначення диференційованих режимів використання територій, які б забезпечували збереження історико-культурної цінності, автентичності та цілісності культурних ландшафтів.

Ландшафтні пам'ятки є основою традиційного характеру середовища, тому їх виявлення та збереження є неодмінним аспектом збереження традиційного характеру середовища, історичних панорам та зон формування видів. Виділення в окремий вид пам'яток ландшафту (культурних ландшафтів) – це вияв сучасного етапу в розвитку територіального підходу до збереження культурної спадщини в усій її різноманітності. Це уможливорює комплексне збереження територій, цілісності середовища, архітектурно-містобудівної, природно-ландшафтно-ї та композиційно-художньої взаємодії різних пам'яток.

Література:

1. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III.
2. Збірник нормативно-правових актів сфери охорони культурної спадщини. – Чернігів: ВАТ»РВК «Деснянська правда», 2011. – С. 551-564.
3. Там само. – С. 167.
4. Звіряка А.І. Роль ландшафту у формуванні своєрідності історичного міста Переяслава-Хмельницького. // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць / Випуск 4. – Ніжин: ТОВ НВП «Ферокол», 2011. – с. 25 – 28.
5. ДБН Б.2.2-2-2008 «Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування».
6. Звіряка А. Культурний ландшафт у формуванні території м. Києва. // Регіональна історія України. Збірник наукових статей / Головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор Я. Верменич. – Вип. 4. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – с. 227 – 236. – с. 227.
7. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III.
8. Звіряка А.І. Методика підготовки облікової документації на ландшафтні об'єкти культурної спадщини. // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень / Випуск 6. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. – с. 348 - 352.
9. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III.
10. Звіряка А.І., Вечерський В.В. Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра як ландшафтна пам'ятка // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Випуск 5. - К.: Фенікс, 2010. – с. 198 – 235.
11. Основи пам'яткознавства / Під заг. Ред.: Гріффена Л.О., Титової О.М.; кол. Авт.: Гаврилюк О.Н., Гаврилюк С.В., Горбик В.О. (та ін.). – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОШК, 2012. – 380 с. – с. 44 – 65.
12. Водзинський Є.Є. Охорона ландшафтів як складова збереження культурної спадщини // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Випуск 5. - К.: Фенікс, 2010. – с. 301 – 317.
13. Прибега Л. Історичне середовище як пам'яткоохоронна категорія // Українська академія мистецтва. Вип. 11. – К., 2004. – с. 177 – 185.
14. Колосок Б.В. Природні структуроутворюючі і формотворчі чинники міста Умань // Праці центру пам'яткознавства. Випуск 13. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України та УТОШК, 2008. - с. 25 – 31.
15. Біленкова С.В., Черновський О.К. Історичний ландшафт міста Чернівці у контексті прийняття «Віденського меморандуму» // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Випуск 1. - К.: АртЕк, 2005. – с. 22 – 33.
16. Ієвлева В.П. Вплив історичних інженерних споруд на формування київського міського ландшафту // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Випуск 5. - К.: Фенікс, 2010. – с. 151 – 174.

- 17.Томілович Л.В. Обсерваторна гірка в м. Києві: досвід взяття на державний облік визначного місця як комплексного об'єкту історико-культурної спадщини // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Випуск 6. - Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. – с. 205 – 218.
- 18.Некос А.Н., Мірошніченко В.В. Культурний ландшафт: географічний та правовий аспекти // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. № 1-2, 2011 – с. 69 – 73.
- 19.Культурный ландшафт как объект наследия. Под ред. Ю.А. Веденина, М.Е. Кулешовой. – М.: Институт наследия; СПб.: Дмитрий Буланин, 2004. – 620 с.
- 20.Мельник Н.Б. Проблеми збереження та використання історичних ландшафтів м. Галича та його околиць // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Випуск 8. - К.: Фенікс, 2013. – с. 453 – 460.
- 21.Гриценко В., Бурова О. Роль музеєв-заповідників в сохрании культурного ландшафта // Материалы международного научно-практического семинара «Управление Всемирным наследием и глобальные вызовы современности». - Москва, 1-3 марта 2011. – с. 39 – 44.
- 22.Исторический городской ландшафт: Управление наследием в эпоху урбанизма / Франческо Бандарин и Рон Ван Оерс. – Казань: Издательство «Отечество», 2013. – 256 с.
- 23.Колосок Б. В. Традиции использования рельефа в градостроительстве // Исследование и охрана архитектурного наследия Украины. – К., 1980. – с. 25 – 32.
- 24.Кудрявцев М., Кудрявцева Т. Ландшафт в композиции древнерусского города // Архитектурное наследство. – Вып. 28. – М.: Стройиздат, 1980. – с. 3-12.
- 25.Щукина Е.П. Сохранение и использование памятников садово-паркового и ландшафтного искусства // Градостроительная охрана памятников истории и культуры. – М., 1987. – С. 104-116.
- 26.Антонов В. Природный ландшафт – пластическая и визуальная основы композиции города. // В помощь проектировщику-градостроителю: Ландшафт и архитектурно-планировочная структура города. – К., 1974. – С. 38 – 47.
- 27.Кулешова Т. Ландшафтно-композиційні особливості архітектурного образу Києва Х – початку ХХ століть: Автореф. дис. на здоб. наук. ст. канд. архітектури: / Акад. образотворчого мистецтва і архітектури. – К.: Знання, 1999. – 21 с.
- 28.Курбатов Ю. Архитектурные формы и природный ландшафт: Композиционные связи. – Л., 1988.
- 29.Щербань В. Ландшафт и архитектура города. – К.: Будівельник, 1987. – 88 с.
- 30.Панченко Т. Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура: монографія. — К.: Логос, 2009. — 176с.
- 31.Шубович С. А. Движение и ландшафт как материальная основа архитектурной целостности городской среды / Коммунальное хозяйство городов, № 19, К.: Техника, 1999. - с. 21-24.
- 32.Антонов В. Л. Природный ландшафт – пластическая и визуальная основы композиции города // В помощь проектировщику-градостроителю: Ландшафт и архитектурно-планировочная структура города. – К., 1974. – с. 38 – 47.
- 33.Баранов Н.Н. Силуэт города. – Л.: Стройиздат. Ленингр. Отд-ние, 1980. – 184 с.

- 34.Беляева Е.Л. Архитектурно-пространственная среда города как объект зрительного восприятия. – М.: Стройиздат, 1977. – 119 с.
- 35.Дёмин Н. М. Управление развитием градостроительных систем. — К.: Будівельник, 1991. — 184 с.
- 36.Кашкина Л.В. Основы градостроительства. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – 247 с.
- 37.Крогиус В. Р. Город и рельеф. – М.: Стройиздат, 1979. – 116 с.;
- 38.Иодо И.А., Потаев Г.А. Градостроительство и территориальная планировка. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 285 с.
- 39.Сосновский В.А., Русакова Н.С. Прикладные методы градостроительных исследований. – М.: «Архитектура-С», 2006. – 112 с.
- 40.Город и ландшафт: (проблемы, конструктивные задачи и решения) / Владимиров В.В., Микулина Е.М., Яргина З.Н. – М.: Мысль, 1986. – 238 с.
- 41.Дутка І.І., Пушінська І.Б. Культурний ландшафт та проблема оцінки його впливу на економічне зношення пам'ятки // Могилянські читання. Збірник наукових праць. Національний Києво-печерський історико-культурний заповідник, 2011. – с. 588 – 590.
- 42.Некос А.Н., Мірошніченко В.В. Культурний ландшафт: географічний та правовий аспекти // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. № 1-2, 2011 – с. 69 - 73.
- 43.Основы памятковедения / Под заг. Ред.: Гриффена Л.О., Титовой О.М.; кол. Авт.: Гаврилюк О.Н., Гаврилюк С.В., Горбик В.О. (та ін.). – К.: Центр памятковедения НАН України і УТОПК, 2012. – 380 с. – с. 44 – 65.
- 44.Культурный ландшафт как объект наследия. Под ред. Ю.А. Веденина, М.Е. Кулешовой. – М.: Институт наследия; СПб.: Дмитрий Буланин, 2004. – 620 с.
- 45.Станиславский А. Планировка и застройка городов Украины. – К.: Будівельник, 1971.
- 46.Рекомендации по составлению проектов планировки городов УССР с историко-архитектурными заповедниками и комплексами памятников архитектуры. – К.: КиевНИИПградостроительства, 1971. – 136 С.
- 47.Там само. – С. 16-33.
- 48.Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР. – К.: КиевНИИПградостроительства, 1982. – 120 с.
- 49.Вечерський В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. – К.: НДІТІАМ, 2003. – 560 с.
- 50.Звіряка А.І., Вечерський В.В. Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра як ландшафтна пам'ятка. // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень/Випуск 5. - К.: Фенікс, 2010. – с. 198 – 235.
- 51.Звіряка А.І. Історичний ландшафт давньоруського м. Вишгорода. // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень / Випуск 8. – Київ: «Фенікс», 2013. – с. 56 - 65.
- 52.Звіряка А.І. Методичні рекомендації щодо заповнення облікової картки об'єкта культурної спадщини за видом «ландшафтний» та паспорта об'єкта культурної спадщини за видом

- «ландшафтний» (проект). // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень/Випуск 6. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. – с. 253 - 267.
53. Звіряка Анна. Визначення предмета охорони ландшафтних об'єктів культурної спадщини на прикладі пам'ятки ландшафту «Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра». // Мاستок. Науково-краєзнавчий збірник Державного історико-культурного заповідника «Самчики». – Самчики, 2011. – с. 37 – 43.
54. Звіряка А.І., Єрзіна І.В., Градун Е.Ю., Осадчий Р.М. Історико-містобудівні дослідження, загальна характеристика пам'яток та об'єктів Шевченківського національного заповідника. / План організації території Шевченківського національного заповідника у м. Каневі // Історико-культурні заповідники. Плани організації територій / За ред. Вечерського В.В.; Відп. за вип. Звіряка А.І. – К., 2014. – С. 104 – 122.
55. Звіряка А.І. Історичний ландшафт давньоруського м. Вишгорода. // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень / Випуск 8. – Київ: «Фенікс», 2013. – с. 56 - 65.
56. Звіряка А.І. Роль ландшафту у формуванні своєрідності історичного міста Переяслава-Хмельницького. // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць / Випуск 4. – Ніжин: ТОВ НВП «Ферокол», 2011. – с. 25 – 28.
57. Звіряка А.І. Ландшафт м. Миргорода. / Історико-містобудівні дослідження: Суми, Миргород, Корець / За ред. Вечерського В.В.; Відп. за вип. Звіряка А.І. – К.: 2013. – С. 180 – 182.
58. Звіряка А.І. Характеристика ландшафту / План організації території Державного історико-культурного заповідника «Посулля» у с. Пустовійтівка Роменського району Сумської області // Історико-культурні заповідники: План організації територій / За ред. Вечерського В.В.; Відп. за вип. Сердюк О.М. – К.: Фенікс, 2011. – С. 164-167.
59. Звіряка А.І. Об'єкти природного та культурного ландшафтів в межах території заповідника та його оточуючої території / Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» // Історико-культурні заповідники / За ред. Вечерського В.В.; Відп. за вип. Сердюк О.М. – К.: Фенікс, 2011. – С. 211-216.

Аннотация

Статья посвящена историко-градостроительным исследованиям выявления и охраны ландшафтных памятников.

Ключевые слова: историко-градостроительные исследования, ландшафтные памятники, культурный ландшафт, выявление, охрана.

Annotation

The article is devoted to the historical and urban studies the identification and protection of monuments of landscape.

Key words: historical and urban studies, monuments of landscape, cultural landscape, identification, protection.